

Af Tore Bjørgo

HØJREEKSTREME VOLDSIDEOLOGIER OG TERRORISTISK RATIONALITET:

Hvordan kan man forstå **Behring Breiviks** udsagn og handlinger?

Hovedspørgsmålet under retssagen efter terrorangrebene i Oslo og på Utøya den 22. juli 2011 var ikke, om Anders Behring Breivik var skyldig i at have udført bombeaktionen og massakren, som kostede 77 mennesker livet, men hvorvidt han kan holdes juridisk ansvarlig for sine handlinger. Handlede han under indflydelse af psykose og paranoid skizofreni og var derfor utilregnelig, som de to første psykiatriske sagkyndige konkluderede? Eller handlede han primært ud fra en højreekstrem og terroristisk ideologi og var dermed tilregnelig, sådan som de to næste retspsykiatere mente? Professor Tore Bjørgo blev indkaldt som ekspertvidne for at belyse det ideologiske og terroristiske perspektiv. Denne artikel er en udvidet version af hans vidneforklaring i retten.

Tore Bjørge (billedet – med Breivik i baggrunden) er professor i politividenskab ved Politihøgskolen i Oslo og seniorforsker ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI). Han har hovedfag i socialantropologi fra Universitetet i Oslo og tog i 1997 doktorgraden ved Universitetet i Leiden i Holland på baggrund af en afhandling om racistisk og højreekstrem vold i Skandinavien. Bjørge har i mere end 25 år forsket i voldelig ekstremisme og terrorisme, og i perioden fra 1988 til 2001 arbejdede han især med højreekstrem vold og ideologi. Han har skrevet om terroristiske ideologier, rationaliteter og handlingsstrategier, hvorfor personer bliver en del af ekstremistiske miljøer, og om hvorfor og hvordan de træder ud af disse miljøer.

Han har skrevet tolv bøger og en række rapporter og artikler. Blandt bøgerne kan nævnes *Racist Violence in Europe* (1991), *Politisk terrorisme* (1993), *Terror from the Extreme Right* (1995), *Racist and Right-Wing Violence in Scandinavia* (1997), *Root Causes of Terrorism* (2005), *Leaving Terrorism Behind: Individual and Collective Disengagement* (2009) og *Forebygging av terrorisme og annen kriminalitet* (2011). Den 22. juli 2011 var han en af de få eksperter, der tidligt advarede mod at drage forhastede konklusioner om, hvem der stod bag terrorhandlingerne i Norge.

BAGGRUND: DE RETSPSYKIATRISKE ERKLÆRINGER

En uge efter angrebene den 22. juli udpegede Oslo Tingrett de to erfarne retspsykiatere Torgeir Husby og Synne Sørheim til at lave en retspsykiatrisk undersøgelse. Deres opgave var at vurdere, om den sigtede Anders Behring Breivik var psykotisk eller på anden måde var betydeligt svækket i sin evne til at have et realistisk billede af sit forhold til omverdenen, hvilket kunne være ensbetydende med, at han ikke var strafferetslig tilregnelig. Da de to retspsykiatere den 29. november 2011 afgav deres sagkyndige erklæring, konkluderede de – til stor overraskelse for mange – at Breivik var psykotisk og led af paranoid skizofreni og derfor måtte betragtes som strafferetslig utilregnelig.

Erklæringen blev fra to sider udsat for faglig kritik. For det første var andre psykiatere og psykologer (herunder nogle af sværvægterne inden for norsk og svensk psykiatri) meget kri-

tiske over for, om der var dokumenteret et tilstrækkeligt grundlag for at kunne stille de aktuelle diagnoser (se fx Gullestad 2012). For det andet kritiserede eksperter i højreekstremer og fascistiske bevægelser og ideologier retspsykiaterne for ikke at have forholdt sig til den ideologiske ramme, som Breivik betragter sig som en del af, og hans terroristiske projekt (Bjørge 2011). I stedet fortolkede retspsykiaterne blandt andet Breiviks forestillinger om en igangværende eller kommende borgerkrig og hans forestillinger om konspirationer og om at være forfulgt af myndighederne som udtryk for paranoide og bizzarre vrangforestillinger, mens dette i realiteten er almindelige forestillinger i militante højreekstremer subkulturer. Også Breiviks tiltag for at beskytte sig mod overvågning – som at lede efter skjult aflytningsudstyr i sin bolig og tage batteriet ud af sin mobiltelefon, når han var på rejse – blev af disse psykiatere fortolket som udtryk for paranoide vrangforestillinger. Trods den omfattende kritik blev denne retspsykiatriske erklæring alligevel godkendt uden indsigelser fra Den retsmedicinske kommission¹⁾, som har til opgave at kvalitetssikre sådanne retspsykiatriske undersøgelser. Rigsadvokaten og anklagemyndigheden var hurtigt ude og sige, at de accepterede konklusionen i den retspsykiatriske erklæring – det virkede til, at de ville indstille til, at Breivik blev fundet strafferetlig utilregnelig og blev idømt tvungen psykiatrisk behandling.

Anklagemyndigheden afviste også det stadig stærkere krav om, at der skulle udpeges nye retspsykiatriske sagkyndige, så man kunne få en 'second opinion'. Alligevel udpegede Oslo Tingrett i januar 2012 to nye retspsykiatriske sagkyndige, Terje Tørrisen og Agner Aspaas. De benyttede andre metoder, herunder bl.a. observation af Breivik i fængslet, hvor et helt team af erfarent psykiatriske sundhedspersonale gennem flere uger observerede, hvad Breivik sagde og gjorde i fængslet. Dette andet retspsykiatriske team kom til den modsatte konklusion af de første sagkyndige. De konkluderede, at Breivik havde dyssoziale og narcissistiske personlighedsforstyrrelser, men at han var strafferetlig tilregnelig. I lighed med de første sagkyndige mente de, at der var høj risiko for gentagne voldelige handlinger. Den anden retspsykiatriske erklæring fik imidlertid flere kritiske bemærkninger fra Den retsmedicinske kommission. Kommissionen blev på sin side stærkt kritiseret for, at den ukritisk havde godtaget den første erklæring til trods for alle de svage punkter, der

var blevet påpeget af dens kritikere, og for, at den kom med uklare udtalelser, som selv retten fandt det vanskeligt at forholde sig til.

ALTERNATIVE FORSTÅELSESRAMMER

Jeg vil beskæftige mig med to spørgsmål: I hvilken grad er Anders Behring Breiviks udtalelser og handlinger forenelige med kendte former for højreekstremer ideologi? Og i hvilken grad er hans begrundelser for aktionsform, operationsmønstre og udvælgelse af mål forenelige med det, vi ved om terroristers strategier, gennemførelse af aktioner og principper for udvælgelse af mål? Dette kan omformuleres til en hypotese:

Tiltaltes udtalelser og handlinger er forenelige med og kan forstås ud fra

- kendte former for højreekstremer voldsideologi.
- det, vi ved om terroristers strategier, operationsmønstre og principper for udvælgelse af mål.

Fremsætter man en sådan hypotese, er det god videnskabelig skik også at have en alternativ hypotese:

- Tiltaltes udtalelser og handlinger er forenelige med og kan forstås ud fra psykiatriske diagnoser.

Jeg vil understrege, at de to hypoteser ikke er gensidigt udelukkende, men de kan have forskellig forklaringskraft. Når retten skal tage stilling til, om tiltalte er strafferetlig tilregnelig, skal de i realiteten også vurdere, hvilken af disse to hypoteser, der har størst forklaringskraft i forhold til at forstå tiltaltes handlinger og udsagn. Det er ikke min opgave at tage stilling til de psykiatriske diagnoser, som den alternative hypotese handler om, eftersom dette ligger uden for mit kompetenceområde. Min kompetence er at kunne belyse og eventuelt sandsynliggøre den første hypotese. Men det, som præsenteres her, vil alligevel have en direkte relevans for nogle af de præmisser, som enkelte af konklusionerne i den første psykiatrirapport baserer sig på.

Min kritik (Bjørge 2011) af den første retspsykiatriske rapport (af Husby og Sørheim) handlede blandt andet om, at de ikke forholdt sig til en alternativ hypotese. Allerede i ud-

gangspunktet afviste de at fortolke Breiviks adfærd og udsagn i lyset af hans ideologiske ståsted og politiske projekt (Husby og Sørheims retspsykiatriske erklæring, s. 57). I deres forklaring i retten bekræftede og forstærkede de dette: "Terrorisme er ikke vores felt. Vi har undersøgt denne mand med vores psykiaterbriller, og kriterierne for skizofreni er opfyldt. [...] Set med vores psykiaterbriller ser vi bort fra det med terroren." På spørgsmålet om, hvorfor de som retspsykiatere ikke søgte ekstern ekspertise i højreekstremisme og terrorisme, svarede de i retten:

Hvis en person havde påstået, at han var Jesus eller Napoleon, så ville vi heller ikke have set nogen grund til at konsultere en teolog eller historiker².

Retspsykiaterne kunne nok med god grund have set bort fra muligheden for, at Breivik faktisk var Jesus eller Napoleon, hvis han skulle forsøge at fremstå som en af dem. Men det er noget helt andet, at retspsykiaterne Husby og Sørheim ser bort fra, at han faktisk kan være en højreekstrem terrorist, sådan som Breivik selv hævder, at han er. Dermed er det kun de psykiatriske forklaringer, der kan fortolke hans udsagn og adfærd. Man havner da let i det, vi inden for både forskning og efterforskning kalder for 'bekræftelsesfælden', hvor man ubevidst søger at få bekræftet sin egen hypotese³. De to andre udpegede retspsykiatere, Aspaas og Tørrisen, undersøgte derimod nøje en række alternative hypoteser og mente, at mange af Breiviks specielle udsagn og meget af hans adfærd kunne forstås i lyset af hans højreekstre ideologi. De konkluderede da også, at Breivik havde personlighedsforstyrrelser, men at han var strafferetlig tilregnelig.

HVAD KENDETEGNER HØJREEKSTREMISTISKE VOLDSIDEOLOGIER?

Hvis vi skal vurdere, om Breiviks udtalelser og handlinger er forenelige med og kan forstås ud fra kendte former for højreekstrem voldsideologi, må vi først se nærmere på, hvad der kendetegner sådanne ideologier og verdensbilleder. Begrebet 'højreekstremisme' er delvist, men ikke helt overlappende med 'fascisme'. Højreekstremisme er ikke en fasttømret, samlet ideologi, men dækker et bredt spektrum af ideologier,

bevægelser og virkelighedsopfattelser, der har en del fællestræk (Bjørge 1997:53-71, 272-311; Griffin 1995).

Et gennemgående træk ved højreekstremister er, at de opfatter grupper af mennesker som grundlæggende forskellige og (eksplicit eller implicit) af forskellig værdi, hvad enten dette er på grundlag af forskellig race, kultur, religion, nationalitet eller seksuel orientering. Det handler om det, man ofte kalder for 'essentialisering', dvs. at man først og fremmest forstår menneskers egenskaber ud fra den kategori, de tilhører. Er du jøde, er du først og fremmest jøde, og så har du visse egenskaber. Er du muslim, så dominerer det alle dine egenskaber, hvordan du egentlig er (i din essens). Breivik hævdede både i manifestet (2011:524-527) og i retten, at muslimer altid, alle steder og til alle tider først og fremmest vil være jihadister, hvis mål er at erobre og underkue kristne europæere. Nogle muslimer prøver at fremstå som liberale, men de er i virkeligheden jihadister i forklædning.

Et andet fællestræk ved forskellige varianter af højreekstremisme er en konspiratorisk forståelse af verden, en verden, hvor en ydre og en indre fjende indgår sammensværgelser, og hvor den indre fjende er forrædere, som hjælper den ydre fjende med at ødelægge os. Det kan variere fra den ene form for højreekstremisme til den anden, hvem der menes at være den ydre fjende – det kan være jøderne, verdenskommunismen, muslimerne eller andre, som truer os. Den indre fjende, forræderne, er som regel en koalition af alle, som højreekstremisterne betragter som deres modstandere: Venstreorienterede og liberale politikere og aktivister, journalister og nyhedsmedier, kultureliten, feminister, den akademiske verden, liberale retninger i kirken, forskellige offentlige myndigheder og andre, der repræsenterer det liberale samfund. Udtryk som 'landsforræder' og 'femte kolonne' er almindelige betegnelser for disse kræfter, der gennem deres handlinger og udtalelser hjælper den ydre fjende med at undergrave vores samfund. Dette sker ved både at muliggøre en demografisk invasion, ved at undergrave de traditionelle værdier og den naturlige samfundsorden, og ved at skabe dekadence og moralsk forfald i samfundet.

Som følge af den påståede ondsindede konspiration mener de allerfleste højreekstremister, at "vores folk er truet af en katastrofal undergang". Denne apokalyptiske grundforståelse findes i mange varianter. Det svenske militante blad for nynazister, *Storm* (nr. 3, 1992:2), hævdede i sin lederartikel:

Vores vidunderlige race står på randen af den totale undergang. Det er VOR opgave at redde resterne ud af den dekadence og misere, som hersker i dag, og føre racen tilbage til dens tidligere ære og storhed. Det kan KUN ske på ÉN måde, gennem KAMP! Hvis det ikke lykkes os at genskabe den NATURLIGE verdensorden, vil ALT smukt og værdifuldt forsvinde FOR EVIGT. Intet folk er gået under på grund af sult, krig eller sygdomme, men kun når dets blod er blevet besmittet.

En lignende forestilling, men med vægt på kultu-rens undergang snarere end racens, udtrykkes en række gange og på flere forskellige måder af Anders Behring Breivik i hans kompendium, som her:

it is our duty as Europeans to prevent the annihilation of our identities, our cultures and traditions and our nation states! (Breivik 2011:14)

Kombinationen af konspirationstænkning og forestillingen om den kommende katastrofe indebærer, at *voldelig modstand fremstår som en legitim reaktion for at forhindre dette*. Det er vigtigt for disse voldelige aktivister at understrege, at voldsanvendelsen indgår i en modstandskamp, et forsvar for et folk og et samfund, som er under et voldsomt angreb fra fjender udefra og deres medløbere. Dette giver i deres egne øjne en form for moralsk legitimitet vedrørende alle nødvendige forsvarshandlinger. Som Breivik selv ved flere lejligheder har udtrykt sig om sine handlinger den 22. juli: "Det var grusomt, men nødvendigt."

En grundlæggende forestilling inden for de fleste varianter af dette højreekstreme verdensbillede er forestillingen om, at *en borgerkrig vil bryde ud eller allerede er i gang*. For nogen er dette en vision om noget, som måske kommer til at ske, hvis ikke en negativ udvikling standses. For andre er det nærmest uundgåeligt, at borgerkrigen kommer, og at det er gennem borgerkrigens rensende ild, at samfundet kan lutres for sine dekadente og forræderiske kræfter. Og nogle mener, at borgerkrigen allerede foregår i en eller anden form, eller at det er deres opgave at starte borgerkrigen⁴.

Nynazisternes narrativ

Der findes flere forskellige varianter af denne tankegang elles basisfortælling (narrativ).⁵ Det er især tre versioner, der har været fremført i

Skandinavien. Den ene er repræsenteret ved den nynazistiske 'Hvid magt'-bevægelse, der har været særligt stærk i Sverige. De hævder: "Vi er den ariske modstandsbevægelse, som kæmper mod det zionistiske undertrykkelsesregime og raceforræderne". Dette narrativ er en ny version af den gamle historie om den jødiske verdenskonspiration, kendt fra blandt andet det antisemitiske propagandaskrift 'Zions Vises Protokoller' og den tyske nationalsocialisme. Efter Nazi-Tysklands nederlag og jødeudryddelsen troede mange, at denne retorik nu var blevet kastet på historiens mødding. Men den genopstod i USA med idéen om, at jødernes magtovertagelse nu var total, og at jøderne regerer gennem deres medløbere inden for den politiske verden, medierne og kulturlivet. Heraf kommer forestillingen om 'the Zionist Occupation Government' (ZOG). Denne forestillingsverden kommer klart til udtryk i litterær form i romanerne *The Turner Diaries* (1978) og *Hunter* (1989), skrevet af den nynazistiske ideolog William Pierce under navnet Andrew McDonald. I *The Turner Diaries*, som er en håndbog i terrorisme og raceideologi i romanform, beskrives en fremtidsversion om 'opgørets dag'. Her tager den hvide modstandsbevægelse, anført af terrororganisationen The Order, ved et kup magten i Californien og opretter en 'arisk nation'. På en enkelt dag bliver 60.000 hvide 'raceforrædere' hængt i lygtepælene til skræk og advarsel. Denne hævn rammer politikere, professorer og mediefolk og ikke mindst tusindvis af unge, hvide kvinder, som har været sammen med sorte mænd. De 'hvide frihedskæmpere' får senere fat i atomraketter, der sendes af sted mod 'de jødiske metropoler' New York, Moskva og Tel Aviv. Dette fører til en global atomkrig, som udrydder store dele af jordens befolkning. Kun en lille rest af hvide mennesker overlever. De udrydder dem, der er tilbage af den 'forkerte race' og opbygger et racerent, arisk idealsamfund.

The Turner Diaries har inspireret en række højreekstreme terrorister. Mest kendt er Timothy McVeigh, der stod bag Oklahoma City-bomben i 1995.⁶ Den amerikanske terrorgruppe Brüder Schweigen blev dannet i 1983 efter direkte forbillede fra The Order, som den også var kendt som. Organisationen blev imidlertid hurtigt infiltreret og oprullet af FBI efter at have begået drab og røverier. De racerevolutionære aktivister lærte af denne episode, at

STORM

Organ för Vitt Ariskt Motstånd Nr: 9-10/104 40:-

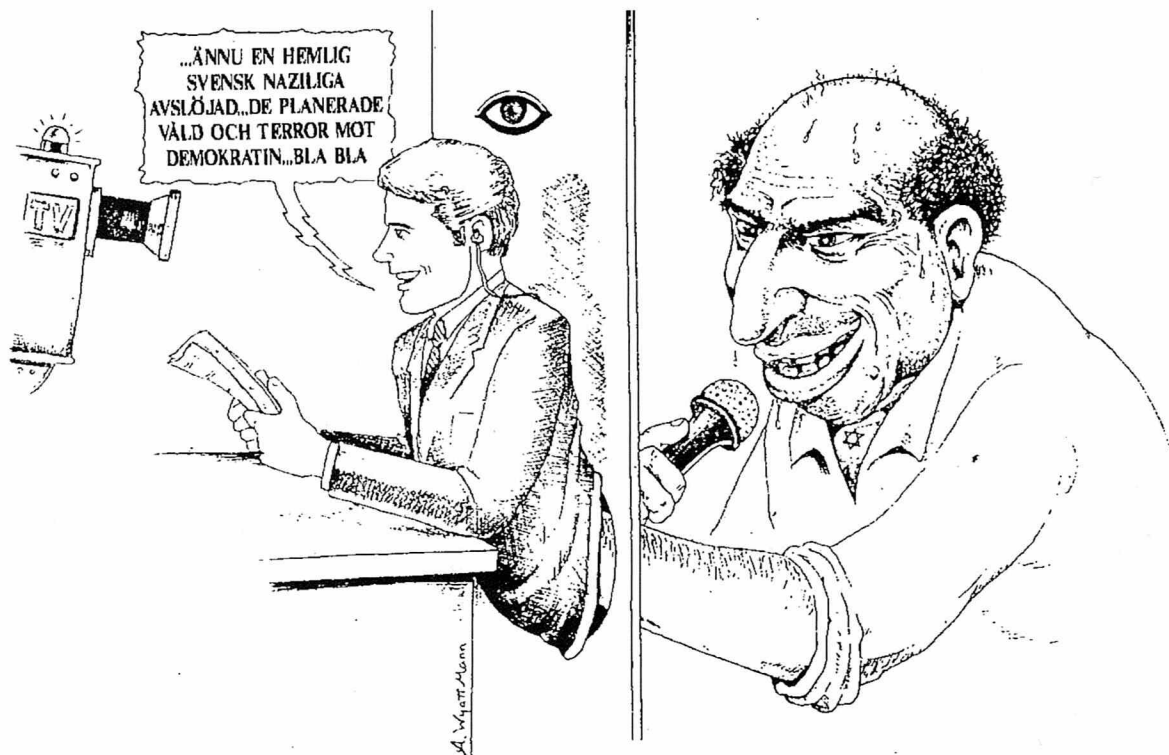
VIT REVOLUTION UTAN PARDON

Det svenske Hvid Magt-tidsskrift *Storm* ("Organ för Vitt Ariskt Motstånd") mener, at svenske politikere under overfladen repræsenterer den zionistiske besættelsesmagt ZOG. Billedet viser de to tidligere svenske statsministre Ingvar Carlsson (Socialdemokraterne) og Carl Bild (Moderaterna), som til anledningen bærer traditionel jødisk kalot, formodentlig i forbindelse med deres besøg i en synagoge.

traditionelle organisationer er sårbare og lette for myndighederne at opdage og uskadeliggøre. Hvis man ville undgå at blive infiltreret og overvåget, var det mere sikkert at operere som 'ensomme ulve' eller enmandsceller. William Pierce udgav derfor i 1989 en ny roman, *Hunter*, som handler om, hvordan en enkelt hvid 'jæger' kan føre sin egen private racekrig mod mægtige jøder, mediefolk, politikere og andre ZOG-lakajer og raceforrædere. Selv om romanen afslutningsvis konkluderede, at det var mere effektivt at satse på en mediestrategi end terrorisme, har denne romanfigur været en rollemodel for virkelige soloterrorister.

ZOG-tænkningen har givet grundlag for en ekstrem voldslegitimerende og terroristisk ideologi. Dette kom stærkt til udtryk i den svenske Hvid Magt-bevægelse i begyndelsen af 1990'erne, særligt i miljøerne omkring tidsskriftet *Storm* og *Werwolf*. Her er et eksempel:

Lad os én gang for alle understrege, at den nationale revolutions primære mål ikke er flygtningelejre eller enkelte sorte mennesker. Angreb mod disse er som oftest spild af vores ressourcer. Angreb skal rettes mod aviser, politikere, journalister og politi/anklagemyndigheden. Det er nemlig dem, der udgør en stor, men ikke uovervindelig, forhindring i vores frihedskamp. Alt for længe er disse forrædere gået fri,

Det er en central ide i Hvid Magt-bevægelsens verdensbillede, at journalister og massemedier i realiteten er kontrolleret af jøderne. Journalister er derfor at betragte som ZOG-agenter.

selv om de har bragt Sverige i vanføre, et Sverige med masseindvandring, stigende homoseks, overgreb mod mindreårige, opgivelse af Sverige til fordel for EU mm.

Efter hver eneste hetzartikel mod nationale bevægelser må der rettes hårde angreb mod de aviser og de journalister, der står bag dem. Alt fra bombetrusler til grov mishandling og mord. Hver eneste nationalt sindet soldat, der idømmes fængselsstraf, vil vi hævne. Slå til mod dommere, lægmænd, anklagere, vidner og politifolk (*Werwolf*, nr. 9, 1992).

Der er historiske grunde til, at dette narrativ om modstanden mod ZOG har stået stærkere i svenske højreekstremistiske miljøer end blandt tilsvarende danske og norske miljøer. Eftersom Sverige aldrig blev invaderet og besat af Nazi-Tyskland under anden verdenskrig, fik de svenske nazister aldrig lejlighed til at blive landsforrædere ved at samarbejde med den fremmede besættelsesmagt. Derfor er det ikke i Sverige – som i Norge og Danmark – nærmest en selvmodsigtelse at være både patriot og nationalsocialist. Dette er en af de pri-

mære grunde til, at nynazisterne i Norge og Danmark er få og svage sammenlignet med deres meningsfæller i Sverige.

De traditionelle indvandringsmodstanderes narrativ

Der er derfor historiske grunde til, at det mest slagkraftige narrativ blandt højreekstremister i Norge og Danmark er: "Vi er den nye modstandsbevægelse, som kæmper mod den islamske invasion og vor tids landsforrædere." Dette har især været fremført af indvandringsmodstandere i organisationer som Folkebevægelsen Mot Innvandring (FMI), Norge Mot Innvandring (NMI) og Fedrelandspartiet i Norge og tilsvarende af Den Danske Forening (DDF) og Dansk Folkeparti (DF) i Danmark. Både FMI og DDF blev stiftet i 1987 og udviklede et fælles narrativ. Der var tæt kontakt mellem de norske og danske indvandringsmodstandere, og de udvekslede tydeligvis mange retoriske idéer og talemåder. FMI og DDF, der begge fortsat eksisterer, har lagt stor vægt på, at deres stif-

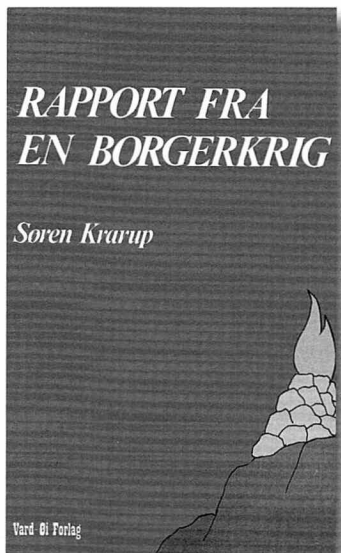
tere aktivt var med i modstandsbevægelsen mod Nazi-Tyskland og kollaboratorerne under anden verdenskrig. Dette blev brugt som et vigtigt argument for, at indvandringsmodstandernes nationalisme var at betragte som et legitimt udtryk for god patriotisme. Hvis dette blev accepteret, ville det slå benene væk under påstanden om, at indvandringsmodstandere er racister og kan placeres i samme kategori som nynazisterne. Den anden pointe i analogien – der nogle gange blev udtrykt eksplicit, andre gange implicit – var at legitimere brug af vold og andre repressalier mod 'de fremmede indtrængere' og mod 'landsforræderne', sådan som modstandsbevægelsen gjorde det mod besætterne og deres medløbere under krigen.⁷⁾ Dette narrativ om indvandringsmodstanderne som den nye modstandsbevægelse vil blive beskrevet mere detaljeret nedenfor.

Et tredje narrativ, som blev fremført af Anders Behring Breivik i hans kompendium, men som også deles af andre miljøer inden for dele af den såkaldte 'kontra-jihad-bevægelse',⁸⁾ hævder: "Vi er de nye korsfarere, der kæmper mod muslimernes tredje forsøg på at erobre Europa for islam og mod de forrædere, der hjælper dem." Dette narrativ har meget tilfælles med det, som de danske og norske indvandringsmodstandere sagde i 1980'erne og 1990'erne. Men Breivik forsøger at skabe en bredere europæisk grobund, eftersom der kun fandtes modstandsbevægelser mod den tyske besættelsesmagt i nogle få europæiske lande under krigen. Under

retssagen viste Breivik tydeligt, at han forsøgte at lancere Knights Templar (Tempelridderne) som en fælles platform for militante nationalister af alle afskygninger i Europa – både nationalsocialister, nationalkonservative som ham selv og rettroende kristne. Han mente, at arven efter korsfarerne og tempelridderne var et europæisk fælleseje med potentiale for at virke samlende på tværs af andre ideologiske skel. Dette narrativ vil jeg også senere vende tilbage til.

I Norge var Arne Myrdal (1935-2007) den mest fremtrædende leder og retoriker, især i perioden fra 1987 til 1994. Han var den første leder for Folkebevægelsen Mot Innvandring (FMI), men grundlagde i 1991 den mere militante organisation Norge Mot Innvandring (NMI). På det tidspunkt havde han allerede afsonet en dom på halvandet års fængsel for at have anskaffet og opbevaret sprængstof i den hensigt at sprænge et asylcenter i luften i 1989. Senere fik han endnu en fængselsstraf for voldelige angreb på anti-racistiske demonstranter og for opfordring til vold. For Myrdal var der altså en direkte sammenhæng mellem hans voldelige retorik og hans voldelige aktioner.

I sin bog *Sandheden skal fram* (1990) beskriver Myrdal indvandrere og asylansøgere som "pionerer i en muslimsk invasionshær", der har til mål at erobre "brohoveder for islam i Norge". Dette indgår i en muslimsk sammensværgelse med sigte på at opnå verdensherredømme. "... alle de fremmede indtrængere, der kom hertil, [...] var nemlig ikke kommet for at redde livet, sådan som de forsøgte at bilde os ind. De var kommet for intet mindre end at overtage vores land og blive så mange, at nordmænd ville blive en minoritet i deres eget land" (Myrdal 1990:3-4, 12, 25, 31).

Forestillingen om en kommende (eller allerede igangværende) borgerkrig har længe været en grundforestilling blandt de organiserede indvandringsmodstandere i Norge og Danmark, og var meget fremtrædende i deres retorik i 1980-1990'erne. Det fremgår af forsiden på den norske udgave af en bog skrevet af Søren Krarup. Originaltitlen var "En måned i efteråret" – Rapport fra en borgerkrig".

Som bekendt har Søren Krarup været en central skikkelse i Den Danske Forening og senere i Dansk Folkeparti. Den norske udgave af hans bog blev udgivet i 1987 af Gunnar Øi, Arne Myrdals nære medarbejder i Folkebevægelsen Mot Innvandring.

Da jeg selv interviewede Myrdal i hans hjem den 23. juni 1989, udtalte han følgende:

”Muslimerne er kommet for at erobre Europa. Jeg tror, at borgerkrigen kommer om tre år. Enten kan vi give op og lade dem tage landet fra os og voldtage vores land. Eller vi kan forberede os på modstand, og det er det, vi er i gang med at gøre nu. [...] Norges befolkning vil ikke acceptere dette landsforræderi. Når politikerne turrer folket, vil ungdommen gribe til vold. Først mod indvandrerne, så mod indvandringstilhængerne, så mod politikerne og systemet. Så bliver der borgerkrig. Beklageligt, at det går ud over indvandrerne – det er ikke deres skyld. Det er politikerne, de burde tage.”

”Hvordan?”

”Ved at slå eller dræbe dem. Folket vil rejse sig med vold. Regeringen og Stortinget er ikke på linje med folket. Når de ikke gør, som vi vil, spidser det til, og der vil udbryde borgerkrig. Der findes mange modstandsgrupper, og gutterne har våben. Jeg ved alt om det, jeg styrer modstanden over hele landet.”

Et gennemgående tema for Arne Myrdal og hans militante meningsfæller var forestillingen om en kommende borgerkrig og om at gribe til repressalier mod deres modstandere i indvandringspolitiske spørgsmål. I lighed med retsopgøret efter anden verdenskrig ville det komme til et endeligt oprør med nutidens landsforrædere, mod de mennesker, der havde åbnet landet for masseindvandring og en ny invasion af fremmede. I tråd med dette grundlæggende syn etablerede Myrdal i 1992 den såkaldte Landsforeningen mot Landssvikere, der havde en tilknytning til ’Birkebeinergruppen’, og intensiverede arbejdet med at opbygge et såkaldt ’landsforræderregister’. Myrdal ansøgte Datatilsynet om tilladelse til dette, men fik – ikke helt uventet – afslag. Alligevel fortsatte de registreringsarbejdet. I efteråret 1991 udsendte NMI et registrerings-skema til et stort antal personer, som de ønskede at registrere i deres landsforræderregister (jeg var selv en af dem). Modtagerne blev bedt om selv at udfylde det (!) ”for at lette vores arbejde”, som der stod i følgebrevet. Dette kunne opfattes som en spøg, men mange oplevede det først og fremmest som en trussel at blive registreret af ekstremister. Dette var sandsynligvis også en del af hensigten med at informere modtagerne om, at de var under opsyn. I brevet blev der givet en forklaring på, hvem ’landsforræderne’ var:

Da udenlandske tropper besatte og invaderede vores land i 1940-1945, blev norske forrædere, som bistod/samarbejdede med udlændingene, registreret af gode nordmænd og patrioter i et landsforræderregister. I dag er det igen nødvendigt at registrere nye landsforrædere, der går udlændingenes ærinde. [...] Landsforræderne kan med fordel fordeles og registreres i tre kategorier:

- 1) *Myndigheds personer*: Centrale myndigheds personer i stat/amt/kommune, som gennem handlinger eller udtalelser bistår udlændingene og muliggør yderligere besættelse – også ved at forværre forholdene for norske patrioter (jf. ministre, ansatte i ministerier, offentlige tjenestemænd osv.)
- 2) *Politiske landsforrædere*: Politikere og ekstremister i partier/grupper/organisationer, som aktivt modarbejder norske patrioter og hjælper udlændingene i deres besættelse af Norge (jf. venstreekstremister, autonome, organiserede ’anti-racister’ osv.)
- 3) *Andre forrædere*: Enkelt personer, som gennem markante handlinger eller udtalelser går udlændingenes ærinde (jf. proforma-hustruer, uærlige journalister, hyppige læserbrevsskribenter).

Da jeg i september 2011 præsenterede dette i et foredrag for ansatte i det norske justitsministeriums indvandringsafdeling, lo de alle – indtil det gik op for dem, at de selv stod på listen. To måneder tidligere var flere af deres kolleger blevet dræbt eller alvorligt såret, da Anders Behring Breivik bragte sin bilbombe til eksplosion uden for ministeriets kontorer. Dette er retorik, som dræber. Som vi skal se, havde Breivik en næsten identisk liste over angivelige forrædere, som han mente skulle straffes med døden.

Anders Behring Breiviks narrativ

Der er ikke meget, der tyder på, at Anders Behring Breivik var inspireret af Arne Myrdal – han omtales ikke med et eneste ord i Breiviks 1500 sider lange kompendium.⁹⁾ Men grundstrukturen i Breiviks tanker om den kommende borgerkrig og ’modstandsbevægelsens’ opgør med ’forræderne’ har slående ligheder, selv om Breivik henter sit symbolmateriale fra andre

historiske kilder end Myrdal. Breivik hævder i kompendiet (s. 826), at Europa og kristendommen har været under konstant angreb fra islam gennem de seneste 1400 år, og at der har været tre jihad-kampagner for at erobre Europa for islam:

Europe and Christendom has been under constant attack by Islam for the last 1400 years. Charles Martel successfully defended Europe against an invasion launched by the Umayyad Caliphate in 732 at the Battle of Poitiers (current France).

In 1683, Western Europe was at the brink of annihilation again, this time by an Ottoman Caliphate invasion. The King of Poland, John III Sobieski and the Holy League successfully defended Europe against an army of more than 150.000 Muslims at the Battle of Vienna.

2009 – Western Europe is being invaded again, this time through demographic warfare (mass Muslim immigration in combination with high Muslim birth-rates).¹⁰⁾ The forces of Islam are flooding the European gates once more, the only difference – the gates are open. Aided and abetted by the cultural Marxist/multiculturalist elites of Western Europe. (Breivik 2011:826)

Breivik hævder endvidere, at tiden er inde til at gøre aktiv modstand, og at han er en del af en hemmelig undergrundsorganisation, Knights Templar, som vil stå i spidsen for denne modstandskamp:

The time for armed resistance has come. PCCTS, Knights Templar on behalf of the free peoples of Europe, hereby declare a pre-emptive war against the cultural Marxist/multiculturalist regimes of Western Europe. [...] The war against the cultural Marxist/multiculturalist regimes of Europe is a pre-emptive war, waged in order to repel, defeat or weaken an ongoing Islamic invasion/colonisation, to gain a strategic advantage in an unavoidable war before that threat materialises. Thus, we consider this pre-emptive war as completely justifiable as it is a war of self-defence." (Breivik 2011: 826)

Han hævder, at "den europæiske borgerkrig" vil udfolde sig i tre stadier. Den første fase, som han anslår, vil vare fra 1999 til 2030, er og vil være præget af terrorangreb, omtalt som "military shock attacks by clandestine cell systems". I denne fase må de konservative kræfter konsolidere sig med henblik på den videre kamp. I den anden fase af

den europæiske borgerkrig (2030-2070) vil modstandskræfterne fortsætte med at opbygge mere og mere avancerede former for væbnede kampgrupper. Nu vil der blive gjort forberedelser til statskup over hele Europa, hævder Breivik.

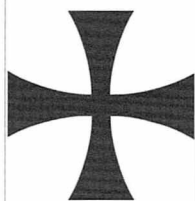
I den tredje fase, fra 2070 til 2083, tager modstandsgrupperne magten ved statskup i det ene europæiske land efter det andet. Så kan de starte gennemførelsen af deres konservative politiske agenda. Dette indebærer, at muslimerne bliver deporteret fra Europa, mens massehensrettelserne af de 'kulturmarxistiske forrædere' begynder (Breivik 2011:813ff, 1259). Hvem er så disse påståede forrædere? Breivik (2011:939-941) beskriver det, han kalder for "a traitor classification system" med tre kategorier af forrædere:

- Category A traitors: Political leaders (NGO leaders included), Media leaders (chief editors), Cultural leaders, Industry leaders. Punishment: Death penalty and expropriation of property/funds.
- Category B traitors: cultural Marxist/multiculturalist politicians, journalists, editors, teachers, lecturers, university professors, various school/university board members, publicists, radio commentators, writers of fiction, cartoonists, and artists/ celebrities etc. Punishment: Death penalty and expropriation of property/ funds. Punishment can be reduced under certain circumstances.
- Category C traitors: Less influential and lower priority targets (often individuals who have facilitated category A and B traitors). Punishment: Fines, incarceration, expropriation.

Breivik anslår, at der findes omkring 400.000 forrædere af kategori A og B i Vesteuropa (han tager noget tilfældigt udgangspunkt i, at der er 1010 forrædere per en million indbyggere). Dette indebærer ifølge Breiviks skøn, at der er 4848 A- og B-forrædere i Norge og 5555 i Danmark, der ifølge Breiviks klassificeringssystem bør tildeles dødsstraf. Han brugte aktivt dette klassifikationssystem, da han udvalgte sine mål for de dødbringende terroraktioner den 22. juli.

For at legitimere sådanne massedrab henviser Breivik til, at muslimernes angivelige drab og voldtægt af mindst 200.000 kristne europæere retfærdiggør, at modstandsbevægelsen med

2083

A European Declaration of Independence

De Laude Novae Militiae
Pauperes communitates Christi Templique Solomonici

Breivik mente, at det var nødvendigt at finde frem til nye symboler og forbilleder, som kunne virke samlende for militante nationalister i Europa, da de traditionelle nazistiske symboler "var vædet i blod". Han mente, at korsfarere og tempelriddere var et europæisk fællesøj, som kunne have et sådant samlende potentiale.

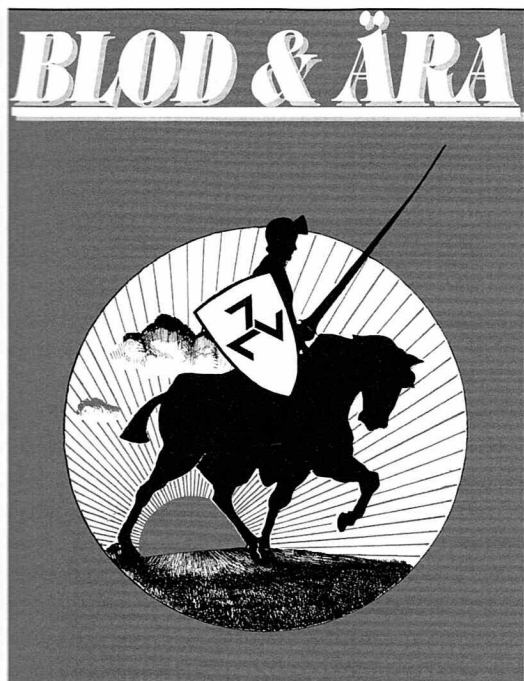
Symbolet på forsiden af Breiviks kompendium er en variant af Malteserkorset, som går tilbage til de kristne riddere i middelalderen og muligvis også blev brugt af korsfarere. Symbolet bruges i forskellige varianter som hædersordener i mange sammenhænge.

Knights Templar i spidsen kan dræbe mindst lige så mange af de forrædere, der har gjort dette muligt. Han bruger meget plads på at beskrive muslimernes overgreb og forrædernes forræderiske handlinger. Demokratiet har ikke formået at standse dette, og efter som ingen vil høre på Breivik og hans meningsfæller, må de gribe til vold. Han beskriver indgående fasen med attentater, massedrab og henrettelser, og til tider nærmest lystfyldt, når han taler om "an official celebratory lynching" af udvalgte kategori A- og B-medlemmer (Breivik 2011:1277-1278).

Denne legitimering af massedrab på meningsmodstandere har jeg ikke fundet tilsvarende ekstreme eksempler på i det, som de generelle indvandringsmodstandere eller kontra-jihadister har skrevet. Myrdal og mange af hans meningsfæller havde retsopgøret efter krigen som sammenligningsgrundlag. Derimod er det ikke vanskeligt at finde sådanne tanker om folkemord i Hvid Magt-bevægelsen og blandt nynazisterne, for eksempel i *The Turner Diaries*. Historisk blev disse idéer om masseudryddelse jo realiseret gen-

nem Nazi-Tysklands dødslejre og systematiske folkemord. Og for få år siden så vi noget af det samme udspille sig i forbindelse med krigsforbrydelserne i det tidligere Jugoslavien, bl.a. udført af nogen af Breiviks serbiske helte og forbilleder.

Hvad så med alle de symboler, uniformer og medaljer og den æstetik, der er tilknyttet Tempelridderne, som fik en så stor plads i Breiviks kompendium? Er en sådan symbolbrug og uniformering ukendt i højreekstreme kredse? Vi finder ikke meget af dette hos de traditionelle modstandere af indvandring. Derimod finder vi meget brug af symboler og uniformer blandt nazisterne og Hvid Magt-bevægelsen. Det er blevet hævdet, at æstetikken står mindst lige så centralt i nazismen som ideologien. De traditionelle nazistiske symboler er jo blevet ret belastede af deres blodige historiske arv. Derfor har nogen inden for Hvid Magt-miljøerne også eksperimenteret med andre typer symboler og

Riddersymbolik har også været benyttet af nazistiske bevægelser, som her på forsiden af det svenske nazistiske musik blad *Blod & Åra* (nr. 1, 1993). Symbolet på ridderens skjold er en "triskelon", et før-kristent europæisk symbol, som også blev brugt af Waffen SS på grund af dets lighed med hagekorset.

Heltedyrkelse og kamp mod onde fjender står centralt i Hvid Magt-bevægelsens og den traditionelle nazisme og fascismes æstetik. Billedet til højre er fra bagsiden på omslaget til det svenske tidsskrift *Storm* (nr. 9-10/104, 1993). Symbolet på billedet er "Varghaken", populært i Hvid Magt-bevægelsen.

Det svenske sikkerhedspolitiet beskriver Hvid Magt-bevægelsens symboler på deres hjemmeside:

<http://www.sakerhetspolisen.se/forfattningsskydd/politiskextremism/vitmakmiljon/symboler.4.3b063add1101207dd46800055818.html>

æstetik. Ridder- og korsfarersymboler er nok mere almindelige blandt højreekstremister i England og Frankrig, end de er i Skandinavien og særligt i Norge, hvor vi jo aldrig har haft en adel, der kunne varetage disse riddertraditioner.

Breivik forklarede i retten, at noget af hensigten med at lancere symbolikken omkring Knights Templar var at samle militante nationalister i Europa i én stor bevægelse for både nationalsocialister, kulturkonservative som ham selv og "rettroende kristne". Han indså, at nationalsocialisternes symboler var ubrugelige til dette formål, fordi "de var vædet i blod". Og uden at han nævnte det: De danske og norske indvandringsmodstanderes retorik om, at de var en forlængelse af modstandsbevægelsen under anden verdenskrig, har jo også sine geografiske begrænsninger med hensyn til, hvor denne fortælling kan appellere til folk. Breivik forsøgte derfor at lancere et mere samlende

paneuropæisk alternativ med korsfarerne og Tempelridderne. Det har vel vist sig ikke at være særlig vellykket. Det er meget få af nutidens europæere, der vil identificere sig med korsfarerne. Under retssagen nedtonede Breivik kraftigt dette og omtalte den omfattende beskrivelse i kompendiet af Knights Templar, ritualer og uniformer som "pompøse glansbilleder" af noget, der ikke eksisterede i denne form, men som var hans forslag til en fremtidig organisation. Han havde oprindeligt fortalt, at Knights Templar var en paneuropæisk organisation og krigsforbryderdomstol, mens det i realiteten var et netværk bestående af nogle ganske få personer. Han forklarede, at det var efter, at han havde fået adgang til den første retspsykiatriske erklæring, at han indså, at denne "pompøsit" havde været en strategisk fejl. Hans oprindelige optagethed af uniformer og ritualer omkring Knights Templar bidrog til, at retspsykiaterne mente, at han var psykotisk, og at de mente, at Knights Templar var en vrangforestilling. Men selv om han nu indrømmede, at han oprindeligt havde valgt en for "pompøs"

fremstilling, fastholdt han hårdnakket, at Knights Templar i sin mere nøgterne udgave faktisk eksisterede. Han fastholdt også, at det stiftende møde i London i 2002 havde fundet sted. Da Breivik i retten blev spurgt, hvad han mente med sin stadige brug af betegnelsen 'pompøs', forklarede han det sådan:

Hvis du repræsenterer lad os sige en gruppe, og du ønsker at formidle det på en måde, som optimerer propagandaeffekten, formidler du på en pompøs måde. I stedet for at fortælle om fire svedige mænd i en kælder bruger du andre beskrivelsesmåder.¹¹

Både i kompendiet og under retssagen forklarede Breivik uden omsvøb, at han havde lånt idéen om martyraktioner fra Al-Qaeda. Han mente, at militante højreekstremister burde tage denne metode i brug – både fordi selvmordsaktioner er vanskelige at sætte en stopper for med sikkerhedsforanstaltninger, og fordi sådanne selvmordsaktioner har en særligt stærk terroriserende effekt. Selve idéen om martyraktioner er imidlertid ikke ukendt blandt militante højreekstremister. Helte- og martyryrkelse har lange traditioner i Hvid Magt-bevægelsen og blandt nynazister. Blandt andre Karl den 12's dødsdag den 30. november, Hitlers dødsdag, Robert Jay Mathews' dødsdag bliver markeret, og de døde fejres som helte og martyrer. Martyraktioner er heller ikke et helt ukendt begreb i disse kredse. Romanen *The Turner Diaries* ender med en selvmordsaktion, hvor helten fylder et fly med sprængstof, som han flyver ind i Pentagon. Dette blev skrevet i 1978, altså længe før angrebene på Pentagon og World Trade Center den 11. september 2001.

Der er altså ingen tvivl om, at Anders Behring Breivik ideologisk set klart befinder sig inden for det tankeunivers, vi forbinder med kendte former for højreekstrem eller fascistisk voldsideologi. Næste spørgsmål er så, i hvilket omfang hans handlinger og forklaringer hænger sammen med det, vi ved om terroristers strategier, principper for udvælgelse af mål og operationsmønstre. I hvilket omfang handlede og ræsonnerede Breivik som en typisk terrorist?

HVAD KENDETEGNER TERRORISTISKE RATIONALITETER?

'Terrorisme' er som bekendt et omstridt begreb. Men i praksis er der relativ stor enighed om kerne i terrorismebegrebet, men stærk uenighed om

afgrænsningerne – altså hvem og hvilken slags handlinger, der skal falde inden for og uden for det, vi kalder terrorisme. Vi ville gerne have haft en cirkel, hvor alt, der falder indenfor, er terrorisme, mens det, som er udenfor, *ikke* er terrorisme. Ikke mindst ønsker jurister og statistikere sig sådanne klare enten/ eller-afgrænsninger. Men så enkel er den sociale virkelighed ikke. Terrorismen kan bedre forstås som et fænomen, der er kulsort i midten og toner ud i gråt, som går mod hvidt. Mange voldsepisoder ligger i et eller andet omfang i gråzonen, hvor der er uenighed om, om der er tale om terrorisme eller ej. Efter mit skøn ligger angrebene den 22. juli klart inden for det kulsorte område og omfattes af alle de almindelige definitioner af terrorisme.

En enkel definition af terrorisme er, at det drejer sig om en planlagt voldshandling eller en trussel om dette med sigte på at skabe frygt og opnå en effekt også på andre end de direkte ofre. Det centrale i terrorstrategien er at skabe reaktioner fra de indirekte ofre eller målgrupper. I en af mine tidligere bøger (Bjørge & Heradstveit 1993) beskrives nogle centrale strategier for, hvordan terrorister bruger vold til at opnå ønskede effekter eller reaktioner. De tre vigtigste er terrorisme som kommunikationsstrategi, som krisemaksimering og som afpresning. Disse strategier bliver gerne brugt i en kombination. Anders Behring Breivik gjorde brug af alle tre strategier den 22. juli og kombinerede dem på udspekulerede måder. Både under politiets afhøringer og i retten talte han om terroristiske strategier på måder, som viste, at han også havde tilegnet sig en del teoretisk viden på dette felt.

Terrorisme som kommunikationsstrategi går ud på at bruge vold for at få opmærksomhed og formidle et (eller flere) budskaber. Det er i princippet ganske enkelt at få opmærksomhed gennem spektakulær vold, hvis man blot har evnen og viljen til at gennemføre tilstrækkeligt brutale voldshandlinger. Men at kommunikere et budskab, så det bliver forstået efter hensigten, er derimod langt vanskeligere. Som oftest vil modtagerne være mere optaget af de ekstreme virkemidler end det politiske indhold eller budskab (Bjørge og Heradstveit 1993:32-45). Breivik pointerede både i kompendiet (Breivik 2011:16) og under retssagen, at hans hovedprojekt var kompendiet, hvor han formidler sit politiske budskab, og at terroraktionerne den 22.

juli var "fyrværkeriet", som skulle markedsføre kompendiet. En stærk motivation for at gribe til terror var, at han mente, at "kulturkonservative" som ham selv ikke kunne komme til orde i almindelige nyhedsmedier og gennem politiske kanaler, fordi disse var domineret af "kulturmarxister", som holdt sådan nogen som ham udenfor. Derfor var vold den eneste tilbageværende mulighed, hævdede han. En kraftig og dødbringende aktion ville skabe opmærksomhed om sagen. I en vis forstand lykkedes Breiviks kommunikationsstrategi. Kompendiet fik utvivlsomt en langt større opmærksomhed og udbredelse, end det ville have fået, hvis det ikke var blevet lanceret gennem en blodig terroraktion. Og som han sagde til en norsk kendis, som han kom i klammeri med på en beværtning i Oslo et halvt år før den 22. juli. "Om et år er jeg tre gange mere kendt end dig!"¹²⁾

Terrorisme som strategi for krisemaksimering handler om at skabe frygt, handlingslammelse eller overreaktioner. Man retter vold mod de primære ofre, sådan at man fremprovokerer destruktive reaktioner fra de indirekte målgrupper. Tanken er, at disse reaktioner skal gøre mere skade end det, de oprindelige voldshandlinger var i stand til at opnå. Reaktionerne efter angrebene den 11. september er et godt eksempel på dette.

I sin forklaring under retssagen (den 17. april 2012) forklarede Anders Behring Breivik tydeligt, hvilke slags reaktioner han ønskede:

[Hensigten med angrebene den 22. juli var at] fremprovokere en heksejagt på moderate kulturkonservative nationalister. [En sådan] heksejagt [...] vil bidrage til mere censur, som igen vil resultere i polarisering, som igen vil bidrage til radikaliserings. [...] Med radikaliserings vil flere vælge side. Jo flere der mister håbet om en fredelig kamp, om demokrati, desto flere vil blive revolutionære. De eneste, der forstår det, er de, der er ultranationalister. [...] Så det har absolut udviklet sig præcis, som jeg håbede. Så er der mange nationalister, der har skrevet breve til mig og sagt: "Hvad er det, du har gang i, vores kamp bliver svækket". Men det har de jo helt misforstået. Målet er ikke, at vi skal få et umiddelbart boost. Vi vil først se en forøgelse [af heksejagten på moderate nationalister] i Europa. Som på sigt vil øge radikaliserings.¹³⁾

Det kan virke som en sofistikeret strategi og er helt i overensstemmelse med den krisemaksimeringsstrategi, der blev udviklet af venstreekstreme terrorister som Rote Armee Fraktion i Vesttyskland i 1970'erne: Voldelig *aktion* fører til *repression*, der igen fører til mobilisering af masserne, der igen leder til en *revolution*. Strategien har imidlertid én stor svaghed: Det er en opskrift på fiasko. Jeg kender ikke til noget historisk eksempel på nogen terrorbevægelse noget sted i verden, som det er lykkedes at skabe revolution med denne strategi. Terrorister har på andre måder opnået noget af det, de har stræbt efter, men ikke på denne måde.

Det norske samfund var efter den 22. juli i stand til *ikke* at give Breivik det, han stræbte efter, eller det, han prøvede at få os til at gøre. Myndighederne og befolkningen handlede ikke i panik. Der blev ikke indledt en heksejagt mod uskyldige grupper, hvad enten det var muslimske indvandrere eller moderate kulturkonservative nationalister. Tværtimod reagerede man ved at vise sammenhold og ved at værne om samfundets grundlæggende demokratiske og humanistiske værdier. Efter sine grusomme handlinger hævdede Breivik, at han forventede at blive tortureret eller lynchet. I stedet fik han en grundig efterforskning med afhøring gennemført efter de bedste principper for dokumentation og menneskerettigheder og en værdig retssag, hvor retssikkerheden var sikret. Det forhold, at det norske samfund så tydeligt viste, at man ikke giver potentielle terrorister det, de er ude efter, kan vise sig at have en vis forebyggende effekt mod nye terrorangreb.

Terrorisme som afpresningsstrategi går ud på at få myndigheder eller andre til at give efter for bestemte krav. Den mest almindelige afpresningsmetode er at tage gidsler, som man truer med at dræbe, hvis bestemte krav ikke bliver indfriet. Men en anden metode er at udføre en eller flere blodige aktioner og så true med flere terroraktioner, hvis kravene ikke bliver indfriet. Det var dette, Breivik forsøgte på. Umiddelbart efter at han blev arresteret på Utøya, blev han afhørt af politiet, og her lagde han ud med at fremsætte krav og stille betingelser: "Dette er et statskup. Regeringen må gå af! Norge må indføre dødsstraf og tortur." Endvidere krævede han adgang til computer, Word og Wikipedia i fængselscellen. Hvis hans betingelser ikke blev opfyldt, stod to andre terrorceller klar til at iværksætte aktioner med flere hundrede døde som resultat. Og han ville nægte at samarbejde med po-

litiets efterforskere. Blev hans krav derimod indfriet, tilbød han at røbe de to andre (angivelige) terrorceller.¹⁴⁾

Hvis I vil redde 300 menneskeliv, må I høre på mig. Det, I har set indtil nu, er kun fyrværkeriet. [...] Det, som dine chefer vil have, er information, som kan skabe tryghed i befolkningen. Det er det sidste, vi vil have. Vi ønsker at skabe utryghed. Det er det, som er terror, ikke sandt?¹⁵⁾

Alle de politiske krav blev afvist (noget han selv forventede, og ret hurtigt opgav), men han fik indfriet kravet om adgang til en computer i sin celle. Denne strategi med at fremme krav for propagandistiske formål efter arrestationen og under retssagen er for øvrigt beskrevet udførligt i kompendiet (Breivik 2011:1107-1116).

De krav, som Breivik efter arrestationen ville have opfyldt, hvis han skulle give information om de andre terrorceller, giver imidlertid mere mening, hvis de forstås som et virkemiddel i en strategi for krisemaksimering, hvor det umiddelbare mål er at forstærke frygten og få politiet til at bruge ressourcer på at jage ikke-eksisterende terrorceller. Det, som fremstod som afpresning og forhandling, var først og fremmest virkemidler til at forstærke terroreffekten og oplevelsen af krise. Det er ikke særligt sandsynligt, at 'cellekommandør' Breivik ville angive kammerater under sin kommando. Hvis de virkelig havde eksisteret, ville deres loyalitet over for deres kommandant jo være smuldret, i det samme det stod klart, at han havde angivet dem. Der er god grund til at tro, at de to norske celler og Knights Templar ikke eksisterede. Politiets efterforskning har heller ikke fundet nogen indikationer på, at Knights Templar faktisk eksisterer som en reel organisation bestående af fritstående celler, heller ikke i en mere beskeden udgave end den "pompøse" fremstilling, som Breivik gav i kompendiet og de første afhøringer. Selv om Breivik bluffede, da han under alle politiafhøringerne og retssagen hårdnakket fastholdt, at Knight Templar-netværket eksisterer, er det højst rationelt set ud fra en sådan krisemaksimeringsstrategi. Usikkerheden om, hvorvidt der faktisk findes andre terrorceller derude, kan være med til at opretholde frygten for, at der kan komme nye og endnu værre terroraktioner, sådan som Breivik hævdede efter arrestationen. Og hvis andre højreekstremister skulle blive inspireret af hans aktion og kompendiet og fremsætte trusler

eller på egen hånd udføre terrorhandlinger, ville det åbenlyst være noget, som Breivik ønskede. Desuden kunne en sådan selvopfyldende profeti bidrage til at undergrave en eventuel dom om, at han var utilregnelig, og undergrave påstanden om, at Knights Templar var en ikke-eksisterende vrangforestilling.¹⁶⁾ Denne type efterligningsaktioner er en af grundtankerne i doktrinen om en 'lederløs modstand' (Beam 1992; Kaplan 1997).

Da der blev sprængt en bombe uden for regeringskvarteret i Oslo, kom det ikke som en særlig stor overraskelse for sikkerhedseksperter, at dette var det første terrormål i Oslo. Derimod var der ingen, der havde forventet en massekræft på forsvarsløse unge mennesker på AUF's (Arbeidernes Ungdomsfylking) sommerlejr på Utøya. Brutaliteten i denne ekstreme voldsudgydelse blev af mange (implicit også af de første retspsykiatere og af anklagemyndigheden)¹⁷⁾ forstået som et udtryk for en psykopatologisk tilstand. Eller populært sagt – som et udtryk for galskab. Ingen normale mennesker gør sådan noget, heller ikke terrorister.

Hvad ved vi så om, hvordan terrorister udvælger deres mål og aktionsformer? Den forsker, der mest indgående har studeret terroristers udvælgelse af mål, er C.J.M. Drake (1998). Den vej, der leder frem mod selve angrebet, kan forstås som en proces i to stadier: Først er der processen, hvor et aktuelt mål udvælges, dernæst følger en proces, hvor terroristerne må afgøre, om de vil gå skridtet videre og gennemføre angrebet. Inden for det handlingsrum, som en potentiel terrorist har, er det ideologien og fjendebilledet, der i første omgang definerer de potentielle og attraktive angrebsmål. Disse vurderes på baggrund af, hvor strategisk nyttige de er i forhold til de politiske mål. Herefter er der en række begrænsende faktor, der gør, at mange mulige mål bliver fravalgt. Til sidst kommer den endelige beslutning om at gennemføre planen, sådan som den ser ud efter en række forudgående valg og fravalg.

En af de vigtigste begrænsende faktorer er, hvorvidt et angreb mod et bestemt strategisk, attraktivt mål vil blive accepteret som legitimt af mulige sympatisører og støtter. Hvis for mange 'uskyldige' rammes, kan det føre til, at et ellers attraktivt mål fravælges. Graden af sådanne selvpålagte begrænsninger kan variere stærkt fra terrorbevægelse til terrorbevægelse. Traditionelt har venstreekstremer og nationali-

stiske terrorgrupper opereret under stærkere selvpålagte begrænsninger, når det drejer sig om at ramme 'uskyldige civile', end hvad der har været tilfældet for enkelte højreekstreme terrorister og en del religiøst motiverede terrorister, som i nogle tilfælde mener, at de har en guddommelig sanktion til at gennemføre masse-drab.

I retten forklarede Breivik indgående, hvordan han udpegede en række aktuelle terrormål for så at fravælge de fleste af disse. Også denne massedrabsmand havde nogle selvpålagte begrænsninger. Han overvejede at angribe 1. maj-demonstrationen og Arbejderpartiets hovedkontorer på Youngtorget, men fravalgte disse for ham ellers attraktive mål, fordi så mange uskyldige ville blive ramt, blandt andet alle de ansatte i Den Norske Turistforening, som holdt til i samme bygning som Arbejderpartiet.

Andre begrænsninger handler om operativ kapacitet: mandskab, kompetence, adgang til våben/bombemateriale/finansiering. Sådanne begrænsninger fører til, at terroristerne ofte må fravælge nogle af de mest ambitiøse mål. Breivik måtte nøjes med en bilbombe i stedet for tre, som han oprindeligt havde planlagt. Han valgte at gennemføre alle forberedelserne og selve aktionen helt alene for at reducere risikoen for at blive afsløret, men var også fuldt indforstået med, at dette også ville reducere kapaciteten og øge den tid, som forberedelserne ville tage (Breivik 2011:1472).

Dertil kommer faktorer som graden af overvågning fra sikkerhedstjenesterne og beskyttelsesforanstaltninger omkring konkrete bygninger, pladser og personer. En sådan 'target hardening' gør også, at det bliver vanskeligt at angribe nogen af de mest attraktive og 'legitime' mål. Nogle vælger alligevel at forsøge til trods for, at sandsynligheden for at lykkes er meget lille. Andre terrorister vælger i stedet at satse på 'blødere' mål, som er lettere at ramme, selv om de strategisk set er mindre attraktive og måske mindre 'legitime'. Situationelle faktorer som tid og uforudsete problemer kan også gøre, at de mest attraktive mål må fravælges (Drake 1998:179-181).

Sådanne situationelle begrænsninger blev afgørende for, hvad der blev de endelige mål den 22. juli. Ud fra sit ideologisk definerede fjendebillede ønskede Breivik primært at ramme arbejderpartiregeringen og centrale medieinstitutioner. Breivik anså SKUP-konferencen, som

hvert forår samler Norges mest centrale undersøgende journalister, som det mest attraktive mål blandt medieinstitutionerne, mens Arbejderpartiets landsmøde lidt senere på foråret var det mest attraktive politiske mål. I retten forklarede Breivik, at det tog længere tid at producere en bombe, end han havde regnet med, at det ville tage at producere tre. Hans første bombe (bestående af næsten et ton knust kunstgødning med startladning) var først færdig i slutningen af juni. På det tidspunkt var både SKUP-konferencen og Arbejderpartiets landsmøde for længst afsluttet. Dermed var regeringskvarteret og AUF's sommerlejr de mest attraktive terrormål den sommer, der havde relation til Arbejderpartiet. Højhuset i regeringskvarteret havde hele tiden stået øverst på listen over prioriterede mål, mens AUF-lejren først på et sent tidspunkt fremstod som et muligt mål, efter af SKUP-konferencen og Arbejderpartiets landsmøde var udelukket, og efter at Breivik havde indset, at han ikke havde sprængstof nok til at ramme tre store symbolbygninger.¹⁸⁾ Under Breiviks forklaring i retten kom det frem, at den *endelige* afgørelse om at gennemføre angrebet på Utøya blev taget i bilen på vej væk fra regeringskvarteret. I radionyhederne hørte Breivik, at kun indgangspartiet på regeringsbygningen var smadret, og at 'kun' mindst en person var omkommet. Derfor anså han angrebet som en fiasko og bestemte sig for at tage videre til Utøya for at gennemføre hele operationen.¹⁹⁾

Hvis terroristen vælger at angribe et mindre attraktivt mål og et (efter eget normsystem) mindre 'legitimt' mål, kræver det ofte en omfattende efterrationalisering. AUF'erne på Utøya befandt sig i udgangspunktet langt nede på (eller endog uden for) Breiviks liste over attraktive og legitime mål, men i sommeren 2011 var AUF-lejren med ét det eneste attraktive terrormål, der stod tilbage efter angrebet i regeringskvarteret. Mange af drabsopfrene viste sig imidlertid at være yngre, end Breivik havde forestillet sig, og egentlig "for unge" til at være ofre. Han fortalte under retssagen, at han undlod at dræbe en "lille pjusket knægt", der åbenlyst var et barn, men flere af hans yngste drabsopfre var alligevel kun 14 år. I retten brugte han imidlertid meget energi på at påpege, at de fleste (44 af 69) af de, han dræbte, havde tillidshverv i AUF og derfor var at betragte som kategori B-forrædere og dermed tilstrækkeligt 'skyldige' til at være legitime drabsmål. De kæmpede ifølge Breivik for multikulturalisme.

I retten blev Breivik konfronteret med, at han

tidligere havde udtalt, at de unge AUF'ere hørte ind under kategori C, og han havde egentlig ikke mandat til at henrette kategori C-medlemmer.²⁰⁾ Han gjorde brug af en række neutraliseringsteknikker til retfærdiggørelse af sine barbariske handlinger:

Selvfølgelig vil man helst angribe regeringen og statsministeren direkte, men på det niveau er de gode til at beskytte sig bag mure og vagter, sådan at angreb fra en enmandscelle er umulig. Som følge heraf må man angribe dem, der er under dem. Begrænsningerne på [den optimale type] kunstgødning og dermed adgang til sprængstof gør, at vi må tilpasse os og bruge skydevåben. Så bliver vi tvunget til at bruge skydevåben i stedet for tre bilbomber, som var den oprindelige plan. Det strider mod den menneskelige natur at gøre det på Utøya. Det er let at trykke på en knap og udløse en bombe, men meget vanskeligt at gøre noget så barbarisk. Men når I fratager os vores værktøjer, så er det det, vi bliver tvunget til at gøre. De, som er ansvarlige, er pressen og Arbejderpartiet, som tvinger os til at gøre noget så barbarisk. Vold bør være det sidste alternativ, men på grund af norsk og europæisk presse blev vi holdt udenfor, og så bliver dette resultatet. (Breivik i retten den 19. april 2012, baseret på forfatterens og VG's referat.)

Anders Behring Breiviks forklaring i retten viste, at han ræsonnerede fuldstændig 'efter bogen' vedrørende, hvordan terrorister generelt udvælger deres mål, og hvordan de retfærdiggør deres grusomme handlinger. Han fulgte den samme koldblodige, instrumentelle rationalitet, som kendetegner andre kompetente terrorister.

De fleste planlagte terroraktioner mislykkes. Der er to primære grunde til dette.

1) Politi og sikkerhedstjenester har det seneste årti opdaget og afværget de fleste større terrorplot i Europa.

2) Blandt de forsøg, der *ikke* opdages, mislykkes de fleste på grund af mangelfuld operativ kompetence, især fordi eksplosionen af bomber ikke går som planlagt.

Breivik blev ikke opdaget og lykkedes med at gennemføre sine aktionsplaner den 22. juli. Hvorfor? Han havde for det første en stærk sikkerhedsbevidsthed og tog omfattende og konsekvente forholdsregler for ikke at blive opdaget. Han inddrog heller ikke samarbejdspartnere, men hand-

lede helt alene, fordi han vidste, at dette ville reducere risikoen for at blive opdaget. Han havde åbenlyst tilegnet sig en betydelig kompetence til at fremstille en effektiv bombe. Og ikke mindst havde han en stærk vilje til over lang tid at arbejde med sine planer. Alt i alt må jeg nok som terroreksperter konkludere, at Breivik var en mere end gennemsnitlig kompetent terrorist, der optrådte rationelt og koldblodigt. Det rimer dårligt med de første psykiatriske sagkyndiges vurdering af, at han havde en så lav GAF-score,²¹⁾ at hans funktionsniveau blev vurderet til at være så lavt, at han blev anset som værende "ude at stand til at fungere på næsten alle områder ..." (den første retspsykiatriske erklæring, s. 204).

Der er forsket meget i spørgsmålet om terroristers personlighed og i spørgsmålet om, hvorvidt deres ekstreme voldelige adfærd kan forklares ud fra psykopatologi og afvigende personlighedstræk (se fx Post 1998; Silke 2003; Horgan 2005). De fleste sådanne studier har konkluderet, at de fleste terrorister ikke er særligt påfaldende i psykologisk forstand – de er overraskende normale. Terroristorganisationer er sandsynligvis ikke interesseret i at få mentale og afvigende personer ind i deres fold og afviser dem. Det kan være en af forklaringerne på, at psykiske forstyrrelser synes at være mere udbredt blandt soloterrorister eller 'ensomme ulve' (Spaaij 2012:49-54). Det kan dreje sig om forskellige typer tilstande som depression, social tilbagetrækning, personlige kriser, forskellige grader af og former for personlighedsforstyrrelser, Aspergers syndrom og paranoide skizofreni.²²⁾

KONKLUSION

Dette bringer os tilbage til de to hypoteser:

- *Hovedhypotese*: Breiviks udtalelser og handlinger er forenelige med og kan forstås ud fra kendte former for højre-ekstrem voldsideologi og det, vi ved om terroristers strategier, operationsmønstre og principper for udvælgelse af mål.
- *Alternativ hypotese*: Breiviks udtalelser og handlinger er forenelige med og kan forstås ud fra psykiatriske diagnoser.

Dette er som nævnt ikke to gensidigt udeluk-

kende hypoteser eller forklaringsmodeller. Både den ideologiske/terroristiske og den psykiatriske hypotese forklarer noget, men de har ikke nødvendigvis en lige så stor forklaringskraft. Hvad der forklarer mest, er et af de spørgsmål, som retten må tage stilling til efter at have hørt forklaringer både fra de, der kan belyse Breivik som politisk aktør og højreekstrem terrorist, og psykiaterne, der kan belyse hans mentale tilstand.

Min gennemgang har vist, at Breiviks udtalelser og voldshandlinger i vidt omfang er forenelige med den første hypotese. Ud fra min viden om højreekstremistiske voldsideologer og terroristers strategier, rationaliteter og operationsmønstre, fremstår han for mig som en udpræget højreekstrem terrorist. Langt det meste af det, han har sagt og gjort, giver fuld mening inden for en forståelsesramme, der er baseret på højreekstrem voldsideologi og terroristiske rationaliteter.

Det ligger uden for min kompetence at vurdere, i hvilken grad fakta kan underbygge den anden hypotese. Men det, jeg har præsenteret, undergraver nogle af de præmisser, som de to første retspsykiatere lagde til grund for deres forklaring af en række af Breiviks udsagn og handlinger som "udtryk for paranoide vrangforestillinger". Det gælder især forestillingerne om, at han deltager i en borgerkrig, og Breiviks omfattende forsøg på at beskytte sig mod overvågning. Det første er helt almindelige forestillinger i den ekstremistiske subkultur, han tilhørte, mens det sidste var selve den faktor, der gjorde, at det lykkedes ham at gennemføre det, som sandsynligvis er den største og mest komplekse soloterroraktion, der er kendt.

Men der er også en del træk ved det, som Breivik har skrevet, sagt og gjort, der *ikke* giver særligt meget mening ud fra den første hypotese, og som virker underligt på mig som terror- og ekstremismeforsker. Det handler især om hans voldsomme selvoptagethed og opblæste selvbillede. Når det første psykiaterteam stiller diagnosen "grandiose vrangforestillinger", og det andet team mener, at han har en "narcissistisk personlighedsforstyrrelse", så kan jeg også som ikke-psykiater genkende det, de sigter til. Men personligheder med storslåede forestillinger om sig selv og deres egen historiske rolle er jo heller ikke et ukendt fænomen i fascismens historie de seneste hundrede år – selv om Breivik i denne henseende overgår det meste.

Da jeg læste kompendiet, undrede jeg mig også meget over hans meget specielle kvindesyn, og den måde, hvorpå han på en meget fornedrende måde hængte sin mor og søster ud i kompendiet (også andre familiemedlemmer og venner blev hængt ud). Noget af dette kan forklares gennem de anti-feministiske strømninger, der findes i nogle højreekstreme miljøer. Og hans udhængning af familiemedlemmer kan til dels måske forklares med, at han ønskede at skabe stor afstand til dem for at beskytte dem mod hævnaktioner, sådan som han har fortalt politiet og retten. Men der er alligevel noget uforklarligt i hans forhold til kvinder generelt og til hans mor i særdeleshed, noget, der kan give indsigt i, hvorfor han blev, som han blev. Men retten fik ikke lejlighed til at grave dybere ned i dette. Her ligger der noget begravet, som psykiatere og psykologer har bedre analyseværktøjer til at forstå, end jeg som ekstremisme- og terrorismeforsker har.

I spørgsmålet om Knights Templar og det påståede stiftende møde i London i 2002 kan det virke, som om skellet mellem fantasi og virkelighed er noget uklart. Politiets efterforskning tyder på, at mødet aldrig har fundet sted, og at Knights Templar ikke eksisterer. De første retspsykiatere og anklagemyndigheden mener, at hans standhaftige forestillinger om Knights Templar og hans påståede mandat, som angiveligt gav ham ret til at bestemme over liv og død, er udtryk for psykotiske vrangforestillinger. Dette var det primære argument for, at de mente, at han måtte erklæres for strafferetslig utilregnelig. Der blev fremført vægtige argumenter for dette i retten. Men det er også muligt at forstå disse forestillinger ud fra hans ideologiske og terroristiske projekt. Alle terrorister mener, at de har ret til at bestemme over liv og død. Og da Breivik først havde valgt at bygge sit narrativ op omkring Knights Templar, kunne han ikke opgive dette, selv om både politiet og han selv vidste, at det var en fiktion. I så fald ville hele hans livsgrundlag kollapse. Han skal trods alt sandsynligvis tilbringe resten af sit liv i fængsel for denne sag og de grusomme handlinger, han har begået. Hans insisteren på, at Knights Templar faktisk findes, og at der står flere celler klar til at gennemføre angreb, kan også forstås som en del af hans terrorstrategi for at skabe frygt og utryghed – et bevidst og kalkuleret bluff for at forstærke terroreffekten. Desuden kan det indgå i en rekrutteringsstrategi for at få potentielle tilhængere til at lade sig inspirere af kompendiet og hans aktioner den 22. juli til at danne nye Knights Templar-

celler og gennemføre aktioner. Det er i så fald helt i tråd med doktrinen om 'lederløs modstand' (Beam 1992; Kaplan 1997).

Ingen betvivler, at Breivik har en virkelighedsopfattelse og et adfærdsmønster, som er stærkt afvigende. Spørgsmålet er, hvad det afviger fra, og hvad der er sammenligningsgrundlaget. Er det normalbefolkningen, så er han jo splittet. Er det derimod de mest militante dele af den højreekstremistiske subkultur, han skal sammenlignes med, er han ikke lige så afvigende. Rigtig meget af det, han siger og mener, er udtryk for kollektive virkelighedsopfattelser inden for den ekstremistiske subkultur, han tilhører. Og så er det ikke sikkert, at hans ekstreme handlinger og udsagn først og fremmest kan forstås som udtryk for en individuel psykopatologi – selv om der næppe er tvivl om, at dette også er en del af billedet.

EFTERSKRIFT/DOMMEN

Dommen i retssagen mod Anders Behring Breivik faldt den 24. august 2012, en uge efter deadline for indlevering af manus til denne artikel. Dommerne fandt Breivik strafferetlig tilregnelig og idømte ham 21 års forvaring, som giver mulighed for forlængelse ud over dette i perioder af fem år ad gangen, så længe han udgør en fare for samfundet – i princippet livet ud. Dommeren leverede en knusende kritik af Husby og Sørheims retspsykiatriske erklæring og argumenterede helt i tråd med artiklen ovenfor (og Bjørgos vidneforklaring i retten), at Breiviks handlinger og udtalelser kan og bør forstås i lyset af hans højreekstremistiske ideologiske og terroristiske strategi.

Dommen kan i sin helhed (bortset fra nogle personsensitive oplysninger, der er fjernet) downloades her: <http://www.domstol.no/upload/DA/Internett/domstol.no/Aktuelt/2012/toslo-2011-188627-24.pdf>. Nedenfor følger nogle uddrag fra dommen:

3.3 Tiltaltes opgivne motiver – ideologi

Tiltalte har opgivet politiske motiver for terrorhandlingerne den 22. juli 2011. [Herefter følger en længere beskrivelse af indholdet i Breiviks politiske ideologi og verdensbillede]

[...] Retten ønsker at bemærke, at bevisførelsen

under hovedforhandlingen har vist, at tiltaltes ekstreme indvandringskritiske syn deles af andre. Både terrorangrebene i USA den 11. september 2001 og karikaturkrisen i Danmark har givet næring til antiislamiske strømninger. Inden for højreekstremistiske grupperinger er der også flere, der mener, at der eksisterer en hemmelig konspiration om at islamisere Europa, noget, som blandt andet kommer til udtryk på en række fora på internettet. Sådanne konspirationsteorier har tydeligvis en vis udbredelse. En af disse konspirationsteorier kaldes for Eurabia. Tilhængere af denne konspirationsteori hævder blandt andet, at europæiske lande systematisk bliver islamiseret gennem planlagt immigration fra muslimske lande. De færreste meningsfæller deler tiltaltes opfattelse af, at denne islamisering skal bekæmpes med terror. Retten nøjes med at henvise til, at vidnerne postdoktorstipendiat Lars Gule, journalist Øyvind Strømme, professor Mattias Gardell, seniorforsker Brynjar Lia og professor Tore Bjørgo indgående forklarede om disse forhold. [...]

6.4 Paranoid skizofreni

[...] Under hovedforhandlingen sammenfattede [de] sagkyndige [psykiaterne Husby og Sørheim] tiltaltes vrangforestillinger med følgende præcise formulering:

Han mener, at han skal redde os alle fra undergang i en kamp mellem det gode og det onde. I denne kamp mener han, at han har et ansvar og et kald til at bestemme, hvem der skal leve og dø. Ansvar er forankret i en overordnet position i en ikke-eksisterende organisation.

De sagkyndige præciserede, at kernen i vrangforestillingerne er tiltaltes oplevelse af sin egen rolle og af, at ansvaret er reelt. [...]

De sagkyndige Husby og Sørheim skriver på side 57 i deres erklæring, at de "ikke har taget stilling til den observeredes politiske budskab eller ståsted". De har alligevel under gennemgangen af kompendiet sat hans idéer ind i en politisk kontekst, når de på side 62 skriver følgende:

Uden at komme ind på den observeredes politiske vurderinger konstaterer de sagkyndige, at hans billede af Europas tilstand og Norges tilstand er ekstremt og vel egentlig er uden grundlag, hvad der gælder mange af

hans fortolkninger og påstande. Imidlertid synes det meste af dette materiale mere at være en anvendelse af eksisterende politiske strømninger end en selvstændig kreation, i og med at meget af det er baseret på copy og paste fra diverse netsteder og historiske kilder. Det vil jo også sige, at hans citater og konklusioner deles af et antal personer både i Norge og i Europa i øvrigt.

Denne politiske kontekst er imidlertid fraværende i de sagkyndiges løbende fortolkninger af tiltaltes symptomer og i den diagnostiske vurdering på side 220 og efterfølgende sider. I denne vurdering forstås tiltaltes forskellige udsagn i lyset af hans "stabile, detaljerede og altomfattende, paranoide og grandiose vrangforestillinger", sådan som de sagkyndige sammenfatter hans vrangforestillingsunivers på side 229 i erklæringen. Retten savner en bredere diskussion af alternative fortolkninger af tiltaltes forskellige udsagn, især med udgangspunkt i den højreekstremistiske subkultur, han hævder at være en del af.

Retten henviser til, at tiltalte blev politisk aktiv i 18-årsalderen. Han meldte sig ind i Fremskrittspartiets Ungdom i 1997 og i Fremskrittspartiet, lokalafdeling Frogner, i 1999. Han bestred i en periode tillidshverv på lokalafdelingsniveau i begge organisationer. Tiltalte har forklaret, at han blandt andet var tiltrukket af Fremskrittspartiets indvandringskritiske politik. Retten har ikke overblik over tiltaltes politiske engagement frem til, han blev tvangsudmeldt af Fremskrittspartiet i 2006 og meldte sig ud af Fremskrittspartiets Ungdom i 2007. Venner har imidlertid beskrevet tiltalte som en egensindig person med stærke og "sære" meninger og med et brændende politisk engagement. Fra 2009 har tiltalte været en aktiv skribent på dokument.no, som er et indvandringskritisk forum på nettet. Tiltaltes højreekstremistiske ideologi er også dokumenteret gennem hans kompendium

Under hovedforhandlingen blev islamfjendtlig og højreekstremistisk tankegang og retorik grundigt belyst. I højreekstremistiske miljøer bruges ord som 'krig' og 'borgerkrig' ofte i overført og stærkt overdreven betydning. Det er ikke usædvanligt at bruge symboler og historiske paralleller i formidlingen af ekstremistiske budskaber. Indvandringsfjendtlige miljøer udtrykker også synspunkter om etnisk undergang,

demografisk krigsførelse og nødvendigheden af fremmed magtovertagelse.

I kompendiet side 952 beskriver tiltalte selv, hvad han mener med 'borgerkrig'. Den europæiske borgerkrigs fase 1 fra 1999-2030 er "open source warfare, military shock attacks by clandestine cell systems" og præget af "further consolidation of conservative forces". Disse formuleringer kan vanskeligt siges at indeholde vrangforestillinger om en igangværende konventionel borgerkrig. En mere nærliggende fortolkning er at se udsagnet som en programerklæring for, hvordan man skal nå tiltaltes målsætning om at få muslimerne ud af Europa. En sådan fortolkning støttes af tiltaltes udtalelse under afhøringen på Utøya efter pågribelsen, hvor han sagde, at han deltog i en "politisk" krig.

De sagkyndige Husby og Sørheim har også fremhævet intensiteten i tiltaltes udsagn. På side 62 i deres erklæring skriver de følgende i fortsættelsen af det ovenfor citerede:

Imidlertid er de sagkyndige slået over intensiteten af den observeredes krigsterminologi og hans oplevelse og beskrivelse af at være i krig, som jo fører frem til de handlinger, han står anklaget for. De sagkyndige kan konstatere, både i kompendiet, men også i den øvrige kontakt med ham i vores egne samtaler med ham og ved studiet af afhøringerne, at han faktisk både følelsesmæssigt og reelt har oplevelsen af krig, undergang og en opgave som frelser."

Også under hovedforhandlingen bemærkede de sagkyndige, at tiltalte blev intens og fik fysiologiske reaktioner under omtalen af drabs- og voldshandlingerne. De mente, at tiltalte var styret af voldstanker og ikke af politik.

Spørgsmålet er dog, om intensiteten i tiltaltes forestillinger tilsiger, at de skal klassificeres som vrangforestillinger under kriterium d. Igen vil en alternativ fortolkning være at forstå hans intensitet som udslag af en fanatisk og højreekstremistisk verdensanskuelse, kombineret med en grandios og narcissistisk personlighed. Den omstændighed, at tiltalte i andre sammenhænge har nedtonet sine udtalelser om krig, undergang og egen opgave som frelser, taler for en sådan alternativ fortolkning.

Retten vurderer, at tiltaltes udtalelser om at være deltager i en borgerkrig med forventninger om en magtovertagelse i Europa kan forstås i en politisk kontekst, som er meningsbærende i højreekstremistiske subkulturer. Retten lægger al-

ligevel til grund, at tiltalte var alene om at planlægge de aktuelle drabshandlinger, som kun nogle ganske få bagefter har givet deres tilslutning til.

[...] Under hovedforhandlingen præciserede de sagkyndige Husby og Sørheim, at det fuldstændig umulige er tiltaltes selvoplevede ansvar og kald at bestemme, hvem der skal leve og dø. [...] Retten er naturligt nok enig med de sagkyndige Husby og Sørheim i, at et selvoplevet ansvar for eller kald til at bestemme, hvem der skal leve og dø, er fuldstændig umuligt i etisk forstand. Som også forsvaret har fremhævet, udgør forestillingen om at have et sådant kald imidlertid selve kernen i politisk eller religiøst begrundet terrorisme. Tiltalte har på en fanatisk og kynisk måde fastholdt, at valg af ofre og objekt for hans udåd den 22. juli 2011 var politisk motiveret. Retten har svært ved at se, at forestillinger om drabs- og terrorhandlinger for at nå et fremtidigt politisk mål – hvor uforståelige og forkastelige de end er – er ”completely impossible”, sådan som dette diagnostiske kriterium efter det oplyste normalt benyttes. [...]

Det, som adskiller de sagkyndige Husby og Sørheims diagnostiske fortolkninger fra de øvrige [dvs. det andet retspsykiatriske team samt andet psykiatrisk fagpersonale, som har undersøgt Breivik], er først og fremmest, at de har undladt at vurdere tiltaltes ekstreme udtalelser og begrebsbrug i lyset af den højreekstremistiske subkultur, han hævder at være en del af. [...]

Efter en samlet vurdering finder retten det bevist ud over enhver rimelig tvivl, at tiltalte ikke var psykotisk på gerningstidspunktet, jf. straffelovens § 44. Tiltalte skal følgelig straffes for sine handlinger.

Dommen blev ikke anket, hverken af tiltalte eller anklagemyndigheden, og er dermed gældende. Straks efter dommens afsigelse udøvede rigsadvokaten på en pressekonference selvkritik, idet det blev kritiseret at anklagemyndigheden havde modarbejdet ønsket om at udpege nye retspsykiatriske sagkyndige, så man kunne få en ’second opinion’.

Dommen blev generelt godt modtaget, både af det juridiske og retspsykiatriske fagmiljø og i offentligheden. Den vil utvivlsomt få konsekvenser for retspsykiatrien i Norge, som i fremtiden må organiseres og indrettes på andre måder og må åbne sig for bredere faglige perspektiver.

Oversat af Joachim Wrang

LITTERATUR:

- Beam, Louis (1992). Leaderless Resistance. *The Seditonist*, issue 12, February 1992.
- Bjørge, Tore & Daniel Heradstveit (1993). *Politisk kommunikasjon*. Oslo: Tano.
- Bjørge, Tore (1994). Ekstremnasjonalisme i Skandinavia, *Internasjonal Politikk* nr. 1, 1994.
- Bjørge, Tore (1995). Extreme Nationalism and Violent Discourses in Scandinavia: The ‘Resistance’, ‘Traitors’, and ‘Foreign Invaders’. I: Bjørge, T. (ed.) *Terror from the Extreme Right*. London: Frank Cass.
- Bjørge, Tore (1997). *Racist and Right-Wing Violence in Scandinavia. Patterns, Perpetrators and Responses*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Bjørge, Tore (2011): Med monopol på vrangforestillinger, kronik i *Aftenposten*, den 7. november 2011, <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/Med-monopol-pa-vrangforestillinger-6715050.html>
- Breivik, Anders, Behring (2011). *2083: A European Declaration of Independence* (publiceret på internettet).
- Drake, C.J.M. (1998). *Terrorists’ Target Selection*. London: Palgrave Macmillan.
- Griffin, Roger (1995). *Fascism*. Oxford: Oxford University Press.
- Gullestad, Siri Erika (2012). Utilregnelige diagnoser. Kronik i *Aftenposten*, den 21. juni 2012. <http://www.aftenposten.no/meninger/Utilregnelige-diagnoser-6855036.html>
- Horgan, John (2005). *The Psychology of Terrorism*. London: Routledge.
- Kaplan, Jeffrey (1997). Leaderless Resistance. *Terrorism and Political Violence* Vol. 9, No. 3 (Autumn 1997).
- Macdonald, Andrew (1978/1980). *The Turner Diaries*. Hillsboro: The National Vanguard Books.
- Macdonald, Andrew (1989). *Hunter*. Hillsboro: The National Vanguard Books.
- Post, J.M. (1998). Terrorist psycho-logic: terrorist behavior as a product of psychological forces. I: Reich, W. (ed.) *Origins of Terrorism*. Washington: Woodrow Wilson Center Press, s. 25-41.
- Rachlew, Asbjørn (2010). *Justisfeil ved politiets etterforskning: noen eksempler og forskningsbaserte mottiltak*. Oslo: Unipub. Doktorafhandling ved Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Silke, Andrew (ed.) (2003). *Terrorists, Victims and Society: Psychological Perspectives on Terrorism and its Consequences*. Chichester: Wiley.
- Spaaij, Ramón (2012). *Understanding Lone Wolf Terrorism: Global Patterns, Motivations and Prevention*. Dordrecht: Springer.

NOTER:

1. Den retsmedicinske kommission er udpeget af det norske justitsministerium til at kontrollere alle indsendte erklæringer og udtalelser, der omfattes af begrebet retsmedicin. Det gælder primært fagområderne retspsykiatri, retsgenetik, retstoksikologi, klinisk retsmedicin og retspsykiatriske undersøgelser. Der udpeges egne faggrupper til varetagelse af disse områder. Kommissionen vurderer imidlertid kun, om der er sammenhæng mellem præmisser og konklusioner i de retsmedicinske udtalelser, ikke om præmisserne i sig selv er holdbare.
2. Citatet er baseret på forfatterens egne notater fra retsforhandlingerne.
3. I sin doktorafhandling påviste Asbjørn Rachlew (2010:21-33), som også ledte politiets afhøringer af Breivik, at det netop er ved at falde i bekræftelsesfælden, at mange fejl i forbindelse med retssager opstår. Rachlew er en erfaren drabsefterforsker, der ud over sin politiuddannelse har en mastergrad i efterforskningspsykologi og doktorgrad i rets-sociologi med en afhandling om, hvordan der opstår fejl i forbindelse med retssager (herunder justitsmord).
4. Jeg har mere indgående beskrevet og analyseret de første narrativer, der her følger, i min artikel 'Extreme Nationalism and Violent Discourses in Scandinavia: The 'Resistance', 'Traitors', and 'Foreign Invaders' (Bjørge 1995), som også findes som kapitel 8 i min doktorafhandling (Bjørge 1997). En tidlig norsk version findes i tidsskriftsartiklen 'Ekstremnasjonalisme i Skandinavia', *Internasjonal Politikk*, nr. 1, 1994.
5. Begrebet 'narrativ' betyder 'historie' eller *story* og kan i vores kontekst forstås som en retorisk form, hvor en grundhistorie fortælles med det formål at formidle et centralt ideologisk sprog.
6. Et andet eksempel på en terrorist, der lod sig inspirere af *The Turner Diaries*, er den engelske nynazist David Copeland, der gennemførte en bombekampagne mod sorte og homofile (Spaaij 2012:56-58).
7. Det er i betydelig grad lykkedes Den Danske Forening at få tilslutning til dette narrativ i Dansk Folkeparti, ikke mindst ved, at nogle af de centrale ideologer i Den Danske Forening – som præsterne Søren Krarup og Jesper Langballe – også blev centrale folketingsmedlemmer for Dansk Folkeparti. Partiet mener imidlertid selv, at de har udrenset indflydelsen fra DDF. Det mere moderate Fremskrittspartiet i Norge lod i mindre grad dette narrativ om modstandsbevægelsen vinde indpas i partiets retorik mod indvandring.
8. Eksempler på kontra-jihadister, der benytter korsfarersymboler og korsfarernarrativer, er Paul 'Lionheart' Ray, et tidligere centralt medlem af English Defence League, og den tyske højreekstremist Nick Greger og hans organisation *Order 777*.
9. Selv om nyhedsmedierne allerede den 23. juli 2011 begyndte at omtale dokumentet som Breiviks 'manifest', omtaler han det selv som sit 'kompendium'. Mindst halvdelen af kompendiet er baseret på kopiering og indsætning af tekster, der er skrevet og publiceret på internettet af modstandere af muslimsk indvandring til Europa – af anti-jihadister. En af grundene til, at Arne Myrdal ikke omtales i kompendiet, er sandsynligvis, at Myrdal afsluttede sin aktivistkarriere omkring 1994, før internettet blev en central arena for højreekstremister. Men Breivik omtalte Myrdal i retten og i politiafhøringerne.
10. Dette er helt sammenfaldende med det, som Myrdal talte om. Han sagde gerne, at "den muslimske invasion af Norge ikke sker med panservogne, men med barnevogne".
11. Gengivet i VG's referat den 17. april 2012.
12. http://www.dagbladet.no/2011/08/23/nyheter/-anders_behring_breivik/innenriks/terrorangrepet/17775561/
13. <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/22-juli/rettssaken/artikkel.php?artid=10065238>. Argumentet om, at hensigten var at fremprovokere en heksejagt, blev gentaget flere gange under hans forklaringer i retten. Teksten er lidt redigeret og forkortet, men meningsindholdet er uændret.
14. Dette fremgår af den første politiafhøring på Utøya. Politirapporten er gengivet i den første retspsykiatriske rapport, s. 14-24. http://www.vg.no/nyheter/innenriks/22-juli/psykiatrisk_vurdering/.
15. Ifølge den skriftlige rapport fra de politifolk, der afhørte Breivik på Utøya, og deres forklaringer i retten den 25. maj 2012. Citatet er sat sammen af flere enkeltudsagn, som disse politifolk gengav i retten og i rapporten. Rapporten fra Utøya er gengivet i den første retspsykiatriske rapport (s. 14-24), som VG har publiceret: http://www.vg.no/nyheter/innenriks/22-juli/psykiatrisk_vurdering/
16. Samme dag som 22. juli-kommissionen fremlagde sin rapport (den 13. august 2012), modtog flere politikere og nyhedsredaktioner et brev med trusler om nye aktioner fra en person, der udgav sig som næstkommanderende i Knights Templar Norge. <http://www.nrk.no/nyheter/norge/1.8280524>
17. Rigsadvokaten udpegede de to statsadvokater Inga Bejer Engh og Svein Holden som anklagere i straffesagen mod Anders Behring Breivik. Forsvaret blev ledet af advokat Geir Lippestad.
18. Flere mediehuse, Arbejderpartiets hovedkvarter og det kongelige slot havde længe været blandt de mest aktuelle mål for brandbomber.
19. Baseret på egne notater fra retten og VG's referat den 19. april 2011.
20. Det blev udtalt i den første politiafhøring på Utøya, som er gengivet i den første psykiatrirapport, s. 21. http://www.vg.no/nyheter/innenriks/22-juli/psykiatrisk_vurdering/
21. GAF-score står for 'Global Assessment of Functioning'. Se <http://www.gafscore.com/>
22. Spaaij (2012) har foretaget en kvantitativ gennemgang af 88 'lone wolfs', der tilsammen gennemførte 198 angreb i perioden 1968-2010. Han undersøgte imidlertid kun fem cases mere kvalitativt, og det var på dette sparsomme grundlag, at han konkluderede, at fire ud af fem var psykisk forstyrrede. Han nævner en række tilstande, men ingen af de fem cases havde Aspergers syndrom. Det er imidlertid velkendt, at flere soloterrorister har fået denne diagnose, bl.a. 'Lasermanden I og II' i Sverige (John Ausonius og Peter Mangs).